

Τι είναι γλώσσα;

Γλώσσα είναι ο καθιερωμένος από τα μέλη μιας ομάδας (ενός έθνους κυρίως) **κώδικας επικοινωνίας**, ο οποίος περιλαμβάνει την απόδοση συγκεκριμένων σημασιών με λέξεις ή εκφράσεις. Συστατικά στοιχεία της είναι οι **φθόγγοι/φωνήματα** (για την προφορική γλώσσα) και τα **γράμματα** (για τη γραπτή). Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων σύμφωνα με κοινά αποδεκτούς κανόνες (τη Γραμματική και το Συντακτικό της γλώσσας) οδηγεί στην έκφραση και μετάδοση νοημάτων κατανοητών από όλους, δηλαδή στην **επικοινωνία**.

❖ *Τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου. (Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν)*

Μη γλωσσικοί κώδικες

Ωστόσο, «γλώσσα» ονομάζουμε μεταφορικά κάθε σύνολο τυποποιημένων συμβόλων, κινήσεων, ήχων ή και εικόνων που συγκροτούν έναν -μη γλωσσικό- κώδικα επικοινωνίας και ανταλλαγής μηνυμάτων. Έτσι, κάνουμε λόγο για **νοηματική γλώσσα** ή για **γλώσσα του σώματος, της παντομίμας, του χορού, των ματιών** κ.ά., που συχνά συμπληρώνουν την καθαρά γλωσσική επικοινωνία, μεταδίδοντας νοήματα/μηνύματα που δεν μπορούμε ή δεν επιθυμούμε να μεταδώσουμε λεκτικά.

Εθνική γλώσσα

Ο όρος γλώσσα παραπέμπει πρωτίστως στην «εθνική γλώσσα», τον γλωσσικό κώδικα επικοινωνίας που τα μέλη ενός έθνους αναγνωρίζουν ως «δικό τους». Η εθνική γλώσσα, βασικό στοιχείο της ταυτότητας ενός έθνους, εξελίσσεται για να ανταποκριθεί στις ανάγκες κάθε εποχής.

- ❖ *Εγώ δεν ξέρω να υπάρχει παρά μία γλώσσα, η ενιαία Ελληνική, όπως εξελέχθηκε από την Αρχαία, που έφτασε να είναι το μεγάλο καμάρι μας και το μεγάλο μας στήριγμα. (Οδυσσεύς Ελύτης)*
- ❖ *Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα; (Διονύσιος Σολωμός)*

Η αξία της γλώσσας

Η γλώσσα είναι πολλά πράγματα: Σύστημα επικοινωνίας, μέσο για τη σκέψη, όχημα για τη λογοτεχνική έκφραση, κοινωνικός θεσμός, αντικείμενο πολιτικής διαμάχης, καταλύτης για τη δημιουργία κρατών. Όλοι οι άνθρωποι μιλάνε τουλάχιστον μία γλώσσα, και είναι δύσκολο να φανταστούμε κάποια σημαντική κοινωνική, διανοητική ή καλλιτεχνική δραστηριότητα που συμβαίνει εν τη απουσία της.

Ο' Grady, Dobrovolsky & Katamba 1999, Πύλη για την Ελληνική γλώσσα, Γλωσσάρι όρων γλωσσολογίας, στο http://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=72#colabbr02

Έκφραση και επικοινωνία

- Δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να εκφράζει, να εξωτερικεύει τον πλούτο των σκέψεων και των συναισθημάτων του.
- Ικανοποιεί όχι μόνο τις καθημερινές ανάγκες συνεννόησης / επικοινωνίας αλλά και την ανάγκη για πιο ουσιαστική επικοινωνία και «συνάντηση» των ανθρώπων.
- Συνιστά αποτελεσματικό μέσο πειθούς, παρουσίασης θέσεων και επιχειρημάτων.

Οργάνωση της σκέψης – ανάπτυξη του πνεύματος

- Ο γλωσσικός κώδικας αποτελεί βασικό φορέα της σκέψης. Επιτρέπει στον άνθρωπο να οργανώνει τις σκέψεις του λογικά, να κατανοεί και να συλλαμβάνει υψηλά διανοήματα, να διαλέγεται και να επιχειρηματολογεί.
- Βοηθά τον άνθρωπο να κατανοεί τις έννοιες και τον κόσμο που τον περιβάλλει. Τα όρια της γλώσσας μας είναι τα όρια του κόσμου μας.
- Συνιστά μια βαθύτερη διανοητική λειτουργία, κινητοποιεί τις πνευματικές δυνάμεις του ανθρώπου, διευρύνει τα όρια της αντίληψής του, οξύνει την κρίση του.
- Η γλώσσα αποτελεί το βασικό εργαλείο μετάδοσης γνώσεων

Διάλογος : κοινωνικοποίηση και ενεργός πολιτειότητα

- Ως το κύριο μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται ο διάλογος, συμβάλλει στην επικοινωνία και τη σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων, στη συνεργασία και τη συνεννόηση, στην επίλυση διαφορών και –τελικά- στην κοινωνικοποίηση των ανθρώπων.

- Στον πολιτικό τομέα, η γλώσσα και ο διάλογος επιτρέπουν την διατύπωση απόψεων και την άσκηση κριτικής, ενδυναμώνοντας τους δημοκρατικούς θεσμούς και ενισχύοντας την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα πολιτικά πράγματα.

Γλώσσα, πολιτισμός και εθνική ταυτότητα

- Ο γραπτός λόγος συνιστά βασικό μέσο διατήρησης του πνευματικού πολιτισμού ενός έθνους, παρέχοντας τη δυνατότητα στις νεότερες γενιές να γνωρίσουν τα πολιτιστικά δημιουργήματα των προηγούμενων γενεών.
- Αποτελεί μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης (ποίηση, λογοτεχνία, θέατρο, τραγούδι), αποκαλύπτοντας τη δημιουργικότητα, τις αξίες και τις αντιλήψεις των κοινοτήτων/λαών, την ιδιαίτερη πολιτισμική φυσιογνωμία τους.
- Ενισχύει τη συνοχή των εθνικών κοινωνιών, καθώς αποκαλύπτει με τρόπο αμετάκλητο το αίσθημα της κοινής εθνικής ταυτότητας.

Προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας

Γλωσσική ένδεια – Λεξιπενία

Ο όρος **λεξιπενία** αναφέρεται στη χρήση πολύ περιορισμένου αριθμού λέξεων και εκφραστικών μέσων από ένα πρόσωπο ή μια κοινωνική ομάδα στον καθημερινό λόγο και γενικότερα στην επικοινωνία. Η γλωσσική ένδεια, που αφορά όχι μόνο τους νέους αλλά και τους ενήλικες :

- Περιορίζει την εκφραστική ακρίβεια, καθιστώντας προβληματική την επικοινωνία.
- Αποτελεί μια μορφή λειτουργικού αναλφαβητισμού.
- Απαξιώνει την ίδια γλώσσα και κατ'επέκταση την πολιτιστική παράδοση.
- Υποβαθμίζει την πολιτιστική ζωή.

Άλλα προβλήματα στη χρήση της γλώσσας

- Εκτεταμένη χρήση ξένων λέξεων και εκφράσεων
- Γραμματικά, συντακτικά, λεξιλογικά λάθη
- Συρρίκνωση του λεξιλογίου
- Αδυναμία παραγωγής συγκροτημένου λόγου

Αίτια των προβλημάτων

- **Η βλαπτική επίδραση του τηλεοπτικού και διαφημιστικού λόγου**, που είναι συχνά ατελής, πλήρης σφαλμάτων, απλοϊκός, συνθηματολογικός.
- **Η κυριαρχία της εικόνας ως μέσου πρόσληψης πληροφοριών** (τηλεόραση, ψηφιακά μέσα), **σε βάρος του βιβλίου** (λογοτεχνικού ή επιστημονικού).
- **Η κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας σε πολλούς τομείς** (υπολογιστές, διαδίκτυο, μουσική, κινηματογράφος).
- **Το χρησιμοθηρικό πνεύμα της σύγχρονης εποχής**, που προτάσει το υλικό κέρδος σε βάρος της πνευματικής καλλιέργειας.
- **Η κατάχρηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης**, ιδίως από τους νέους, όπου η γλώσσα αποκτά μορφή συντομογραφική, ελλειπτική και κυριαρχεί η χρήση λατινοελληνικού αλφαβήτου (greeklish).

Προτάσεις για την προστασία της γλώσσας

Η ανάληψη της προσωπικής ευθύνης

- Άσκηση και συνεχής επαφή με πρότυπα γλώσσας, δηλαδή κείμενα γραμμένα από ανθρώπους που διαθέτουν υψηλή εκφραστική ικανότητα. Χρειάζεται, δηλαδή, επαφή με το βιβλίο (το λογοτεχνικό, το επιστημονικό, το δοκίμιο).

Η παροχή ουσιαστικής γλωσσικής παιδείας από το σχολείο :

- Ενθάρρυνση της προσωπικής έκφρασης του νέου και άσκηση των εκφραστικών του δεξιοτήτων με τον διάλογο.
- Ενίσχυση των μαθημάτων με αντικείμενο τη γλώσσα και εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων μάθησης που ενισχύουν τη δημιουργικότητα και το ενδιαφέρον του νέου για τη γλώσσα.
- Μετάδοση από τον εκπαιδευτικό της αγάπης για τη γλώσσα και της ευαισθησίας για τα γλωσσικά προβλήματα της εποχής μας.

Η ευαισθησία και η υπευθυνότητα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

- Προσπάθεια για βελτίωση της ποιότητας του τηλεοπτικού λόγου με την υλοποίηση προγραμμάτων για τη γλωσσική επιμόρφωση των δημοσιογράφων και με τη συνδρομή ειδικών (γλωσσολόγων, φιλολόγων κ.λπ.).
- Ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης μέσω της προβολής εκπομπών με θέμα τη γλώσσα αλλά και μέσω της παραγωγής προγραμμάτων που επιτρέπουν στον δέκτη να προσλαμβάνει πληροφορίες για τη γλώσσα του και να ασκείται σε αυτήν με τρόπο ευχάριστο και δημιουργικό.

Η ανταπόκριση της Πολιτείας στην ευθύνη της για την προστασία της ελληνικής γλώσσας

- Σχεδιασμός και εφαρμογή ενός μακροπρόθεσμου προγράμματος δράσεων για την προστασία και την προβολή της γλώσσας.
- Συγκρότηση θεσμών και φορέων με βασική αποστολή τη μελέτη και τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας.
- Ενίσχυση κάθε ατομικής και συλλογικής πρωτοβουλίας που πηγάζει από ευαισθησία για τη γλώσσα και στοχεύει στην προστασία της.
- Συγκρότηση συμβουλευτικού σώματος από πανεπιστημιακούς για την αντικατάσταση λέξεων και φράσεων ξενικής προέλευσης με αντίστοιχες ελληνικές.
- Ανάδειξη της νεοελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό με την έκδοση βιβλίων για την ιστορία της και την εκμάθησή της, με την ενίσχυση των νεοελληνικών σπουδών στα ξένα πανεπιστήμια και την προβολή της μέσω του διαδικτύου.

Η δραστηριοποίηση των πνευματικών ανθρώπων

- Υπογράμμιση της σημασίας που έχει η γνώση και σωστή χρήση της γλώσσας για την πρόοδο του πολιτισμού και ανάδειξη των πνευματικών έργων που δημιουργήθηκαν στην ελληνική γλώσσα.

Πηγή : Α. Μητσέλος-Σ.Μητσέλος, Έκφραση-Έκθεση για την Α΄ Λυκείου, Ελληνοεκδοτική, σ. 16-17

ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

Κάθε νέος άνθρωπος που δεν είναι εντελώς αποβλακωμένος καταλαβαίνει σήμερα πολύ καλά, και μάλιστα χωρίς να είναι ανάγκη να του το εξηγήσει κανείς, ότι γλώσσα του μέλλοντος, σ' όλα τα είδη του λόγου και σ' όλους τους κλάδους της ελληνικής ζωής, δεν μπορεί να είναι άλλη από την κοινή νεοελληνική, αυτήν που συνηθίσαμε να ονομάζουμε δημοτική. Τούτο είναι μια λύση μοιραία, είναι κάτι που, είτε σας αρέσει είτε όχι, δεν υπάρχει κανένας τρόπος να μη γίνει έτσι και να γίνει αλλιώς. Είναι σαν το ρεύμα ενός ποταμού που, ο κόσμος να χαλάσει, είναι των αδυνάτων αδύνατο να πάει πίσω, αλλά θα πηγαίνει πάντα εμπρός, όσα εμπόδια κι αν συναντήσει. Όταν λοιπόν μια λύση είναι μοιραία, κάθε προσπάθεια που γίνεται, για να την αποφύγουμε ή για να την περιορίσουμε ή για να την καθυστερήσουμε δεν είναι άλλο τίποτα παρά χαμένος χρόνος για τα άτομα και για το έθνος. Χαμένα θα είναι αύριο και τα έργα της επιστήμης που γράφονται ακόμα στην καθαρεύουσα. Ξέρουμε, βέβαια, πόσο δύσκολο είναι να αλλάξει μια κοινωνία τόσο πολύχρονες συνήθειες και να δεχτεί να διαβάξει στα κύρια άρθρα των εφημερίδων, στα υπουργικά έγγραφα και στα συμβόλαια, «Αθήνα» αντί «Αθήναι» και «Ελλάδα» αντί «Ελλάς», καθώς ξέρουμε πως αυτό για πάρα πολλούς καλόπιστους ανθρώπους θα είναι σα να τους βάζεις να καταπιούν έναν κροκόδειλο, αλλά μια μέρα θα πρέπει να τον καταπιούν οπωσδήποτε, γιατί δεν είναι δίκαιο το έθνος μας να χάνει τον καιρό του σε μια εποχή που όλα τα έθνη βιάζονται. Όσο νωρίτερα το πάρουν όλοι απόφαση πως η νέα κοινή θα επικρατήσει παντού, τόσο το καλύτερο.

Βάση της γραφτής μας γλώσσας είναι η δημοτική όπως διαμορφώθηκε τα τελευταία εκατό χρόνια στις μεγαλύτερες πολιτείες, στην Αθήνα, την Πόλη, τη Σμύρνη, τη Θεσσαλονίκη, από το ανακάτωμα στοιχείων που ερχόντανε από τις επαρχίες όλου του Ελληνισμού. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, η ιστορία επιτάχυνε αυτή τη γλωσσική συγχώνευση, δημιουργώντας ξαφνικά μια καινούργια πρωτεύουσα κι έναν καινούργιο αθηναϊκό λαό, που είναι μια μεγάλη σύνθεση όλων των αποχρώσεων του έθνους, από τα Εφτάνησα ίσαμε τον Πόντο και τον Καύκασο. Η καθαρεύουσα, βέβαια, επηρέασε τη διαμόρφωση της νέας κοινής, γιατί ήταν κι αυτή μια πραγματικότητα. Εκατό χρόνια εντατικής προσπάθειας του Κράτους, της Εκκλησίας, του σχολείου, της κοινωνίας, της δημοσιογραφίας, δεν ήταν δυνατό να περάσουν από πάνω μας χωρίς ν' αφήσουν κανένα ίχνος. Όποιος απαιτεί να καταργήσουμε σύρριζα κάθε επίδραση της καθαρεύουσας είναι σα να γυρεύει να σβήσουμε ένα κεφάλαιο της ιστορίας, που είναι, νομίζω, μάταιος κόπος. Το ίδιο κι η Τουρκοκρατία δεν σβήνεται από την ιστορία μας· δεν είναι λοιπόν ντροπή να κρατήσουμε και μερικά τούρκικα, που είναι, άλλωστε, πολύ ζουμερά και διασκεδαστικά και πολύτιμα για όποιον ξέρει να εκτιμά την αξία των λέξεων. Από την άλλη μεριά, είναι αναπόφευκτο κι οι πιο προοδευμένες ξένες γλώσσες να έχουν κάποια επίδραση στη γλώσσα μας, στο λεξιλόγιο κυρίως, αλλά κάποτε και στην κατασκευή της φράσης, όπως κι η νέα ελληνική

επηρέασε κι ίσως να επηρεάζει ακόμα τις λιγότερο προοδευμένες γλώσσες των βαλκανικών εθνών. Ωστε ούτε τους ξενισμούς μπορούμε να καταδικάσουμε απόλυτα, γιατί κι αυτό θα ήταν αντίθετο στη φύση των πραγμάτων. Πρέπει μονάχα να είμαστε προσεκτικοί στην πολιτογράφησή τους και να μη γίνει το «μπάτε σκύλοι αλέστε». Χρειάζεται εδώ κάποιο αισθητικό κριτήριο, γιατί πολλοί ξενισμοί είναι άσκημοι και δεν πρέπει να περάσουν, όπως λ.χ. αυτό το αισχρό λεξίδιο *πλαζ*, που θέλει να αντικαταστήσει τις ωραίες και υποβλητικές ελληνικές λέξεις *αμμουδιά*, *ακρογιαλιά*, *περιγιάλι*, *παραλία*, ή τα *ταμπλώ*, *ρουζ*, *πολισιμάνος* και άλλες τέτοιες μπουσικιές, που ένας δόκιμος λογοτέχνης δεν επιτρέπεται να τις χρησιμοποιεί. Όσο για τη γραμματική της νέας κοινής, μπορούμε να πούμε ότι είναι κατά τα τρία τέταρτα αποκρυσταλλωμένη, ίσως και περισσότερο. Η φυσική τάση της γλώσσας μας είναι προς την ομοιομορφία, τη συμπύκνωση, την απλότητα. Δεν πρέπει, ωστόσο, να νομίζουμε ότι θα επιτύχουμε ποτέ μια γλωσσική ομαλότητα αλύγιστη και οριστική, που θα ήταν κάτι βιασμένο και άνοστο, αλλά πρέπει, ίσια – ίσια, να παραδεχτούμε ένα ελάχιστο ποσοστό ανωμαλίας και αρρυθμίας, που είναι κι αυτό μια ανάγκη της ζωής. Οι αληθινοί συγγραφείς, οι καλοί τεχνίτες, θα κανονίσουν αυτά τα πράγματα με το ένστικτό τους και την ευσυνειδησία τους.

Γ. Θεοτοκάς, «Η γλώσσα μας»: *Πνευματική πορεία*, 269-271

Παρατηρήσεις

B1. Σύμφωνα με το παραπάνω κείμενο, να σημειώσετε «Σωστό» ή «Λάθος» στις προτάσεις που ακολουθούν.

1. Στη νεότερη Ελλάδα υπήρξε μια γλωσσική διαμάχη ανάμεσα στην καθαρεύουσα και τη δημοτική για το ποια μορφή θα επικρατήσει.
2. Είναι σκόπιμο να καταργήσουμε κάθε επίδραση της καθαρεύουσας, προκειμένου να αφήσουμε τη δημοτική να αναπτυχθεί με τις δικές της δυνάμεις.
3. Η καθαρεύουσα δεν επηρέασε τη διαμόρφωση της κοινής γλώσσας.
4. Τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς στους Τούρκους επιβάλλουν το σβήσιμο κάθε ίχνους τουρκικής λέξης.

B2. Ποιες επιδράσεις δέχτηκε κατά το συγγραφέα η δημοτική γλώσσα;

B3. Να αντιστοιχίσετε τις παρακάτω λέξεις με τη σημασία τους: *γλωσσαμύντωρ*, *γλωσσολογία*, *γλωσσαλγία*, *γλωσσοπλαστία*, *γλωσσομάθεια*, *γλωσσογραφία*.

1. Η επιστήμη που μελετά τη γλώσσα και την εξέλιξή της.
2. Η γνώση ξένων γλωσσών.
3. Η ακατάσχετη φλυαρία.
4. Ο οπαδός της καθαρεύουσας.
5. Η συλλογή και ερμηνεία απαρχαιωμένων ή ιδιοματικών λέξεων.
6. Η δημιουργία νέων λέξεων και λεκτικών τύπων.

B4. Να συμπληρώσετε τα κενά του παρακάτω κειμένου με τις ακόλουθες λέξεις και φράσεις: *γλωσσική συγχώνευση*, *διαμόρφωση*, *επίδραση*, *ξενισμός*.

Η ελληνική γλώσσα, στη σαράντα αιώνων ιστορία της, δέχτηκε πολλές....., ποτέ όμως δεν έχασε, έστω και στο ελάχιστο, την αυθεντικότητά της. Η αστικοποίηση της ζωής, οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στον ελλαδικό χώρο κυρίως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, οδήγησαν στη..... των διαφόρων ιδιωμάτων, που συνεχίζουν, βέβαια, ακόμη να υπάρχουν. Προσέτι, στις μέρες μας, σημαίνουντα ρόλο στη..... της σημερινής καθομιλούμενης γλώσσας παίζουν τα ΜΜΕ, που αποτελούν όμως, μαζί με τον τουρισμό, έναν από τους αρνητικούς παράγοντες του....., καθώς ενισχύουν το στείρο μιμητισμό.

B5. Να γράψετε από ένα συνώνυμο και ένα αντώνυμο για τις λέξεις: *καθυστερώ*, *ανακάτωμα*, *επιταχύνω*, *επηρεάζω*, *ευσυνειδησία*.

Παραγωγή Λόγου

Γ. Τα τελευταία χρόνια ακούμε συχνά ότι οι Νεοέλληνες αντιμετωπίζουν πρόβλημα λεξιπενίας και πως η γλώσσα μας κινδυνεύει. Σε ένα άρθρο που θα δημοσιευθεί στο μηνιαίο περιοδικό του σχολείου σας, να προσδιορίσετε τα αίτια που προκαλούν τέτοιου είδους φαινόμενα και να προτείνετε μέτρα για την αντιμετώπισή τους (400-500 λέξεις).

Πηγή : <https://filologika.gr/lykio/a-lykiou-2/neoelliniki-glossa/glossa-krithrio-aksiologhshs/>